

Rakhmaninov og doktor Dahl – ønsketenkning og nasjonal selvhevdelse

Komponisten Sergej Rakhmaninov opplevde som ung en komplett fiasko da hans første symfoni ble «slaktet». Han fikk en depresjon av dette og måtte ha legehjelp. Dr. Nikolai Dahl behandlet ham i Moskva i årene 1897–1900 med samtaler og sannsynligvis hypnose, og pasienten ble frisk. Rakhmaninov dediserte i takknemlighet sin 2. klaverkonsert til sin lege. I konsertprogramhefter fra Bergen (1999) og Oslo (2001) omtales dr. Dahl som norsk, nevrolog eller psykiater. Dette medfører ikke riktighet. Sannsynligvis er påstanden uttrykk for norsk nasjonal selvhevdelse.

Sergej Rakhmaninov (1873–1943) var en av verdens store komponister og pianovirtuosser. Det er det følelsesladete uttrykket i hans

komposisjoner som har skaffet ham publikums gunst. Han var hele livet preget av den russiske musikalske arven, som plasserer ham blant nasjonalromantikken komponister.

Han ble født i Semjonovo nær Novgorod på besteforeldrenes gods. Hans far var pensjonert offiser, moren datter av en general. Faren var en ekstravagant herre som etter hvert forspilte hele familieformuen og måtte forlate familien. Den unge Sergej hadde ekstraordinære musikalske anlegg, og han ble sendt til Moskva for passende undervisning. Han ble elev ved konservatoriet der og fikk en berømt pedagog og komponist, Zverev, som lærer. Dette var nok medvirkende til at Rakhmaninov ble en av tidens mest betydningsfulle pianister. Han fullførte sin utdanning 19 år gammel og fikk en gullmedalje for sin enakters opera Aleko, basert på et dikt av Pusjkin. Han vant tidlig Tsjajkovskijs beundring og støtte og hans alltid populære

Preludium i ciss-moll førte til en tidlig berømmelse. I disse ungdomsårene var Rakhmaninov ikke noen velbalansert og metodisk mann. Han skulket gjerne unna fag han ikke likte og kom lett på kant med folk. Han hadde et dårlig selvbilde og tvilte på egne evner.

Det er vel slik at det er Rakhmaninovs fire klaverkonserter som er mest kjent av det han har skrevet. Men han laget også fire symfonier, og han var bare 24 år da den første av disse ble uroppført i Moskva i 1897 under direksjon av den store Alexander Glazunov. Noen av samtidens kommentatorer har sagt at dirigenten ikke bare var uinspirert, men beruset, og at han mishandlet verket. Og kritikken var ikke nådig. Komponisten Cesar Cui var den ledende musikkdommer i Russland på denne tiden. Han sammenliknet verket med «en programsymfoni skrevet i helvete over temaet De syv landeplager».

Sergej Rakhmaninov, malt av en sønn av Fjodor Sjaljapin, 1940 (1)

Faksimile av Oslo-filharmoniens programhefte

Rakhmaninov kom inn i en depressiv tilstand og klarte ikke å fortsette sin komponistvirksomhet på lang tid. Hans familie sørget for at han kom seg til lege, og den valgte lege ble en dr. Dahl. De fleste biografier finner at valget av lege var heldig ettersom denne fikk reetablert pasientens selvtillit og kompositoriske arbeid. Det fremgår at dr. Dahl hadde spesialistutdanning i indremedisin og at han senere ble interessert i hypnosebehandling, som da var utviklet i Frankrike «His first successes in the treatment made him devote his entire practice to this method». Behandlingen førte i hvert fall til at Rakhmaninov skrev sin klaverkonsert nr. 2, i c-moll, som var hans opus 18. I taknemlighet til sin lege, som var en habil amatørcellist, dediserte komponisten denne konserten til dr. Dahl. Den ble uroppført i Moskva i 1901 med Rakhmaninov selv ved flygelet.

Hvem var så denne dr. Dahl?

I desember 1999 ble Rakhmaninovs klaverkonsert nr. 2 fremført i Grieghallen i Bergen. I programheftet var det et avsnitt som het «Dr. Dahls triumf». Her fortelles om fiascoen ved oppførelsen av 1. symfoni, og om depresjonen som fulgte. «Den norske psykiateren Nikolai Dahl ble redningen. Han praktiserte i denne tiden som nevrolog i Moskva, var en dyktig amatørmusiker, og kjente Rakhmaninovs komposisjoner. Derfor fikk han straks god kontakt med sin unge pasient. Behandlingen varte i flere måneder, og omfattet også en form for hypnose...»

I NRKs program omtales hendelsen også: «...havnet Rachmaninov hos den norske nevrologen Nikolai Dahl som praktiserte i Moskva rundt århundreskiftet...»

Disse omtalene førte naturlig nok til en interesse for å finne ut hvem denne norske legen var, psykiater eller nevrolog, som ved hjelp av hypnose og psykoterapi hjalp Rakhmaninov ut av depresjonen. Men det viste seg vanskelig. Det var ingen med navnet Nikolai Dahl i noe register i Norge. Norges leger er gjennomgått i alle utgaver med negativt resultat. Ut fra tanken om at det kunne dreie seg om en lege fra et av de andre nordiske land ble det satt i gang undersøkelser i Danmark, Sverige og Finland. Disse førte til samme negative resultat.

Så kom det en konsert i Oslo-filharmonien i februar 2001, der igjen Rakhmaninovs 2. klaverkonsert skulle fremføres. Og denne gangen var det virkelig dramatisk over konsertprogrammet: «Det hadde vært en stor ødeleggende brann på Trondheim havn. På avisens forside ruvet en mannsskikkelse, i en totalt utslått fremtoning som fortalte mer enn tusen ord. Hans livsverk var lagt øde, et gigantisk fiskerianlegg som han selv hadde bygd opp. Han gikk for å være svært rik – og svært original. Oppslaget gjorde inntrykk også på mine barneøyne, men betydde likevel lite i forhold til dette: Etter mine barnerører hadde denne mannen, som var Nicolay

Tittelbladet til klaverkonsert nr. 2 som Rakhmaninov tilegnet dr. Dahl (1)

Dahl, gitt verden det fineste musikkstykke som var skrevet. Det var riktignok en som het Rakhmaninov som hadde skrevet det, men det ville aldri ha blitt til uten Nicolay Dahls hjelp. Og slik er det fortsatt. Når de velkjente motivene presenteres, kommer «brannbildet» frem i bevisstheten. Den faktiske sammenhengen? Det var dr. Nicolay Dahl som hadde helbredet Rakhmaninov slik at han ble istand til å skrive dette stor-slåtte verket. Den russiske revolusjon hadde ført Dahl hjem til Norge, hvor han ikke fant noen levevei som nevrolog – og dermed startet sin fiskeribedrift.»

For en Trondheims-gutt var dette jo svært interessant, og ganske lett å undersøke og

Fotografi av Rakhmaninov fra tiden da han ble uteksaminert fra konservatoriet. I bakgrunnen, på veggen, kan man se et portrett av Tsjajkovskij, som han beundret høyt (1)

kontrollere. Den nevnte skaper av en stor fiskeribedrift i Trondheim het riktig nok Nikolai Dahl. Han var født i Stjørna, en liten bygd ytterst i Trondheimsfjorden i 1880 og døde i Trondheim i 1962. Han var en toneangivende fiskeeksportør. Han fant en metode for frysing av sild og drev stor eksport, til dels på egne skip. Hans store lagerhus på Brattøra brant også. Han utvandret ikke til Russland og han var ikke lege. Det var i årene 1897–1900 dr. Dahl behandlet komponisten i Moskva. Da var vår fiskeri-Dahl knapt 20 år. Den første russiske revolusjon fant sted i 1905, og Rakhmaninov flyttet til Dresden i 1906. Den store russiske revolusjon var i 1917, da komponisten flyttet til USA. Han kom aldri tilbake til Russland...

Det er interessant at to programskrivere uavhengig av hverandre omtaler som et faktum personen dr. Dahl som norsk, psykiater eller nevrolog. Er dette uttrykk for en slags nasjonal selvhevdelse? Når man heter Dahl, så er man norsk? I alle fall kan ingen av de to ha gjort kritiske undersøkelser for å stadfeste at de opplysninger som bringes til torgs er riktige. I beste fall må det vel karakteriseres som ukritisk journalistisk lettvinthet.

En forespørsel til det russiske statsbibliotek i Moskva forble lenge ubesvart. Etter puring kom svaret, og kort men fyndig sies det her: «From The Russian Medical list, issued by the Direction of Main Medical Inspector of the Ministry of Interior Affaires, for 1916, p.142:

Dahl, Nikolai Vladimirovich. Born 1860. Medical state-physician. Graduated in 1887. Private practitioner. Moscow.»

Det er mange interessante trekk i Rakhmaninovs liv, dels som komponisten, men like meget som en av verdens aller største pianister. Han levde en tid i Sveits, men fra og med 1917 i USA.

Rakhmaninov gjestet Oslo flere ganger – første gang i 1918. Da spilte han Liszt og sin egen klaverkonsert nr. 2 med Johan Halvorsen som dirigent. Han kom tilbake i 1928, 1930 og 1935. Kritikken i Oslo lød: «Hans spill er ganske usedvanlig poetisk beaandet, hvad der igjen bevirker at hans tempoer bliver temmelig frie. Særlig har han forkjærlighet for ritardandoer og fermater. Men han kan ogsaa til andre tider ile afsted i fyrig flukt.» Han døde i 1943 i sitt hjem i Beverley Hills, av et malignt melanom.

Skulle man trekke noen konklusjon ut av denne lille beretningen, må det vel være at man skal være kritisk og ikke tro alt man leser!

*Bjarne Ranheim
branhei@online.no
Nordseterveien 215
2618 Lillehammer*

Litteratur

I. Gundersen LMA, red. De store komponister. Oslo: Libri Arte, 1997. ○